

**FRIEDRICH NAUMANN
FOUNDATION** For Freedom.

Acest proiect a fost realizat cu sprijinul financiar
al Fundației Friedrich Naumann pentru Libertate România.

Fundația Friedrich Naumann pentru Libertate nu este responsabilă
pentru conținutul materialului. Opiniile exprimate sunt exclusiv
ale autorului. Acestea nu le reflectă obligatoriu
pe cele ale Fundației Friedrich Naumann pentru Libertate.

Cristian Ghinea a lucrat și scris 15 ani la *Dilema (veche)*, a făcut un master în politici europene la London School of Economics, având o bursă câștigată de la guvernul britanic, cu promisiunea că va organiza un *think tank* românesc dedicat Uniunii Europene. Când a revenit, a pus pe picioare Centrul Român de Politici Europene. În 2012, a publicat la Humanitas cartea *Eu votez DNA: De ce merită să apărăm instituțiile anti-corupție*. În noiembrie 2015 a devenit consilier de stat și în martie 2016 ministru al fondurilor europene pentru șase luni. Apoi a fost deputat USR, europarlamentar și din nou ministru pentru opt luni. A coordonat și negociat Programul Național de Redresare și Reziliență (PNRR). În prezent, este coordonator de politici publice al USR.

CRISTIAN GHINEA

CINE A FĂCUT ROMÂNIA

RĂSCRUCILE NOASTRE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Alexandru Anghel
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Alina Dincă
DTP: Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Ghinea, Cristian

Cine a făcut România: răscrucele noastre /
Cristian Ghinea. – București: Humanitas, 2023

ISBN 978-973-50-8100-3

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

Cuprins

Introducere. „Ce fel de sânge vă curge din vene?“ 9

Partea întâi

VISUL ROMÂNESC ȘI EPOCA SA

1. Zarva	17
2. Cine erau pașoptiștii?	26
3. Lumea de dinaintea lor	31
4. În gura imperiului	43
5. Impactul revoluției de la '48	55
6. De ce nu e și la noi ca în Occident?	66
7. Unde s-a gripat prima modernizare a României?	84
8. Degringolada interbelică	104
9. Mituri despre modernizarea României în comunism	120
10. Trendul negaționist și cea mai bună epocă istorică a românilor	132
11. Două veacuri de proiecte eșuate. Câteva concluzii	151

Partea a doua

RĂSCRUCILE NOASTRE: UN PROIECT LIBERAL DE ȚARĂ

12. Liberalismul modernizării sau noul liberalism românesc	161
13. Naționalismul liberal – ne luăm țara înapoi!	177
14. Economia capitalistă: blocaje și ameliorări	189
15. Statul ca serviciu public. Societatea își ia instituțiile înapoi	219
16. Misiunea antifeudală continuă	236
17. Finalizarea decomunizării și urgența desecurizării	248
18. Uberizarea serviciilor publice. Educație și sănătate altfel	278
19. Autonomizarea tuturor românilor	299
20. Acționari la lumea liberă	336

Pentru fiul meu, Tudor

„Ce fel de sânge vă curge din vene?”

Cartea aceasta e despre modernizarea României. Despre salturi de modernizare din trecut, dar, mai ales, despre salturi de modernizare care s-au oprit pe drum sau au luat-o pe arătură.

Povestea mea începe cu primul moment istoric de modernizare a României. Și o să-l discut mai mult, poate, decât v-ați fi așteptat de la o carte scrisă de un om politic. Ideea acestui lung detur istoric mi-a venit când Mihail Șora a pus pe Facebook una dintre înjurăturile primite: „Vă e frică să ajungă un Român cu sânge de Român la putere? Dacă nu vă supărați, ce fel de sânge vă curge din vene. De evreu sau de Român?“, l-a întrebat domnul Stariu George pe Mihail Șora.

Ideea din spatele acestei mârânăii era o interogație asupra românității sale. Prezumția de (ne)românitate plutește în aer. Desigur, omul cu înjurătura se considera român sadea. Ba, mai mult decât atât, și român exclusiv. El luase în stăpânire românitatea și, cu seninătate, îi dădea cu ea în cap domnului Șora. Fără să realizeze cât de fascistă este această atitudine și ce trădare comite față de România visată de cei care au făcut-o. Acest fapt mărunț a fost un impuls crucial pentru a scrie această carte în acest fel.

Citind postarea amuzată a bătrânului filozof, am rememorat multe înjurături primite de mine. Care aveau același substrat: că ar fi ceva neromânesc în ce mă privește. Dacă aș face o statistică a înjurăturilor primite ca persoană publică, aș zice că un sfert îmi pun la îndoială românitatea. De ce nu aș fi eu pe deplin român? Nu doar că sunt român etnic, dar sunt genul de român descendent din patru bunici țărani sadea, din sate românești, din Buzău și Dâmbovița. Deci nici măcar prezumția de urbanitate multiculturală nu mi se poate aplica. Nu că am vreun merit legat de asta, s-a întâmpat.

Români pentru cei care au făcut România erau cei care doreau să fie, care se regăseau într-un proiect superb de națiune eliberată. Dar Dumnezeu a făcut ca eu, în mod particular, să fiu reprezentativ și pentru o tipologie de român care echivalează țăranul cu românitatea adevărată, curată, „nespurcată“ de greci, evrei, maghiari, nemți sau mai știu eu ce. Nu doar că sunt prin naștere român etnic, țăran, ortodox, dar sunt și credincios, heterosexual, omnivor și ușor supraponderal. Deci așa avea un dosar impecabil de „românitate“ verde și prin prisma stilului de viață. Și, totuși, mulți alți români îmi pun la îndoială exact românitatea. Nu îmi dau viză de românitate. De ce?

Presupun că din cauza opțiunilor mele politice. Sunt un liberal, cred în capitalism, în libertate, urăsc și comunismul, și fascismul, nu mă emoționez la colectivisme, nu înțeleg prin patriotism doar să te închini în fața unui steag, ci și musai să cureți o pădure de gunoarie, altfel nu ești patriot. S-ar zice că românismul meu e știrbit cumva de liberalismul meu, de europenismul meu, de credința mea în individ și de o lipsă de răbdare și intoleranță pe care le manifest față de totalitarisme. S-ar zice că „bunul“ român este opusul tuturor acestor caracteristici ale mele, de care, de altfel, sunt foarte mândru. Doar că nu e așa. E chiar pe dos. Bunul român, fără ghilimele, este cel care continuă visul celor care au făcut România.

Mă uit uneori la profilurile celor care îmi neagă românitatea. Oameni drăguți, care dau citate inspiraționale de genul: „Zâmbește în fiecare dimineață și viața îți va zâmbi înapoi“, au mustață, burtică, nepoței în brațe, icoane în spate, își rup din timpul lor pentru a-mi spune nu doar că sunt „tâmpit“, „prost“, „loază“, „lepădătură“, „parazit“, „sexo-marxist“, „globalist“, „homosexual“, știți, apelativele banale într-o dezbatere de idei contemporană, ci și trădător neromân. Pare că un curent de gândire a pus stăpânire pe românitate. Ei bine, cartea asta are un ocol istoric atât de lung și pentru că vreau să clarific aceste lucruri.

Noi suntem români. Noi, cei relaxați în românitatea noastră. Noi, cei cărora ne-ar crăpa obrazul de rușine să le zicem unor maghiari români să se care în țara lor. Noi, cei care luăm europenitatea ca pe o completare naturală a românității noastre. Noi, cei care ne învățăm copiii că nu e frumos să spui „țigan“. Noi, cei care ne luăm țara înapoi. Și ne vrem și naționalismul înapoi, pentru că noi suntem naționaliști așa cum erau naționaliști și liberalii care au făcut România. Cartea aceasta e despre cum România există ca proiect liberal european, un proiect de modernizare pentru binele oamenilor din

această țară. Deturnările tribaliste (ceea ce se numește greșit „naționaliste“), interesate, etatiste, socialiste, colectiviste au sufocat acest vis al nostru, al românilor. Acestea sunt mișcări sectante care au trădat românismul. Mârlanul care îl înjura pe Șora era, în esență, un trădător al României. Nu ne justificăm locul în românitate. Ne luăm înapoi ceea ce e al nostru. Țara.

România creată în numele unei idei fu destinată a înfățișa democrația în Europa orientală, misiune căreia i-a rămas credincioasă de la început până acum [...]. În Răsărit ea e, într-adevăr, singura țară în stare a înțelege legea cea nouă (revoluția) deoarece aceasta e legea întru care s-a născut.

Am citat din Ion Brătianu.¹

Totul se reduce la întrebările: Cine a făcut România? Și ce este România?

Ei bine, România este un vis politic al unei elite liberale, pro-europene, modernizatoare, profund nemulțumită de ce a găsit în țara ei și profund decisă să o schimbe potrivit unor modele de dezvoltare mai bune, pentru oamenii acelei țări. Fără acest vis, România nu exista așa cum o știm. Nu putem spune exact ce ar fi fost în locul ei. Foarte probabil, puteau fi niște gubernii rusești ținute în subdezvoltare. Sau o singură țară, dar înghițită. Puteau fi niște țări diferite prezente pe acest teritoriu – pentru că și Unirea a fost parte din acest vis. Puteam fi niște provincii rusești mereu prinse între răscoale și colaborare cu centrul, cum au fost istoric Ucraina, Georgia, Cecenia. România însăși a fost un proiect politic conștient de alungare a imperiului rusesc conservator, care se instalase aici în prima parte a secolului al XIX-lea. Aici s-a dat o bătălie între spațiul de idei liberale al Revoluției Franceze și spațiul reacțiunii, reprezentat de Imperiul Rus. A câștigat primul, pentru că Rusia fost înfrântă în Războiul Crimeii.

Această parte istorică vine cu poveștile acestor oameni care au avut un vis liberal, european, antirusesc, pentru că era modernizator. Ei au făcut România. Noi, liberalii, suntem proprietarii de drept ai proiectului politic numit România. Și trebuie să o spunem, să o asumăm. România este proiectul politic al unora care, la vremea lor, au vrut să aducă realitatea la aspirații. Proiectul România a început ca proiect de „țară ca afară“. Acesta este patriotismul lor și trebuie să redevină și al nostru.

1. E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Minerva, București, 1997, p. 88.

Au fost ironizați ca fiind bonjuriști; azi li s-ar zice „hashtagiști“. România a fost și este un proiect de țară ca afară. A fi naționalist-tribal, a fi anti-european, a fi autoritarist, a fi protocronist înseamnă o trădare față de spiritul care a făcut România posibilă. Nu zic că totul era bine în România veche, dimpotrivă, zic că România pașoptistă a fost oprită din drumul spre modernizarea ei chiar curând după ce a fost creată, că, apoi, spiritul nostru public a fost deturnat de curente anti-liberale care au trădat visul românesc. Mai spun și că suntem în pericol să repetăm această istorie.

Această carte este o perspectivă liberală a României moderne. Și o încercare de a vă convinge să scriem împreună istoria viitoare. Modernizarea României este un proces în curs, care se poate opri din aceleași cauze de care s-au lovit anterioarele tentative de modernizare.

În a doua parte a cărții, în spiritul noului liberalism românesc, vă propun schițele unui proiect de țară, adaptat vremurilor și vieților noastre. Teoria mea este că trăim, în ultimii 15 ani, într-un *boom* de modernizare fără precedent în istoria noastră. Îndeobște, nu îl conștientizăm sau, mai rău, spațiul public este dominat de alte subiecte: de o nostalgie paradoxală după un comunism care ne-a dus în subdezvoltare. Cei care conștientizează schimbarea o pun pe seama unei nebuloase „integrări europene“. Ceea ce este corect, dar e doar jumătate de explicație. De fapt, eu spun că acest puseu de modernizare fără precedent în istoria noastră vine din adoptarea pachetului liberal economic și politic, care stă la baza fondării Uniunii Europene. Deschiderea pentru investiții internaționale, integrarea în lanțurile de producție ale pieței unice europene, interzicerea *de facto* a protecționismului, comerțul liber, drepturile politice, domnia legii, toleranța, predictibilitatea – toate aceste elemente au fost adoptate pe sub radar, prin ceea ce numim îndeobște „integrare europeană“. Ele sunt elementele aceluiasi pachet liberal care a fondat România modernă, Izlazul prelungit în post-modernitate. Dar acest puseu de modernitate nu e nici stabil, nici ireversibil. Ne place să credem asta pentru că explicația cu „integrarea europeană“ pare că ne-a plasat istoric într-un cadru din care nu putem să deraiem. Dar putem. Noua economie, care a transformat România în 15 ani într-un motor industrial al Europei (da, veți vedea cifre și dovezi) se poate gripa dacă nu îmbunătățim și ameliorăm politicile publice. Da fapt, sunt câteva răscruci pe care le avem de traversat ca țară pentru ca modernizarea României să continue și să ajungem, în fine, „o țară ca afară“, adică

o țară modernizată cel puțin la nivelul mediilor din țările Uniunii Europene. Aceste răscruci, despre care veți citiți pe larg în a doua parte a cărții, reprezintă agenda de bază a noului liberalism românesc sau liberalismul modernizării:

- recuperarea valorilor naționale civice care au fondat România și respingerea tribalismului care deturneză deciziile și bunurile publice;
- abandonul populismului economic sistemic, care a permanentizat anemia bugetară, închiderea risipei bugetare, reformarea statului român, care manifestă retard sistemic și e o frână pentru orice tentativă de a urmări obiective moderne de politici publice;
- furnizarea de bunuri publice la nivel decent pentru un stat european, mai ales protecția mediului;
- impunerea egalității în drepturi și obligații ca principiu practic de distribuire a resurselor publice și limitarea feudalismului care se manifestă plenar;
- reforma serviciilor secrete, interzicerea prin lege a activităților lor în presă, politică, afaceri și administrație și un control parlamentar real;
- uberizarea serviciilor publice – reșezarea educației și sănătății pe baze financiare în linie cu media europeană, dar și deschiderea la competiție, autonomie la nivelul școlii și a comunității și control al calității din partea clienților (pacienți, părinți);
- autonomizarea categoriilor vulnerabile – politici anti-sărăcie, rurale și de pensionare menite să extindă aria libertății la aceste categorii care sunt ținute dinadins în poziții de servilism de către rețelele politice;
- regândirea participării României la lumea liberă, ca acționar matur și deplin, în viitorul război rece care se conturează între democrațiile liberale și lumea autarhiilor conservatoare.

Nu este o listă exclusivă și reprezintă o schemă de analiză. Nu o luăm de la zero, ci construim pe ce am început și ca practică politică, și ca practică guvernamentală. Poate vă așteptați de la cineva care a fost de două ori ministru să scrie mai mult decât teorie și aveți mare dreptate, asta și fac. Veți găsi multe referințe și memorialistică din activitatea mea de demnitar. Temele alese sunt inevitabil cele

cu care m-am intersectat. Și ca ministru, dar și ca fost coordonator a trei programe de guvernare ale URSS, negociator pentru programul comun de guvernare al fostei coaliții și participant aproape permanent din partea URSS la ședințele coaliției PNL-URSS-UDMR. Partea istorică și partea teoretică ale acestei cărți s-au sedimentat în capul meu în ultimii 20 de ani, am scris câteva mii de editoriale și rapoarte în activitatea publicistică și publică în jurul cam aceluiași idei. Detaliile legate de demnitățile publice vin să completeze, dar și să asigure o cheie de verificare cu realitatea dură a prezumțiilor teoretice pe care le aveam din afara politicii. Am pornit să scriu cartea imediat după ce acel guvern din care am făcut parte a căzut. Mi-am propus să o scriu în două luni. Un an și jumătate mai târziu, încă lucram la ea. A căpătat proporții și s-a dus în direcții neașteptate. Ce trebuia să fie o introducere istorică scurtă a devenit o privire de ansamblu, care plasează actualul val de modernizare într-o perspectivă, cred eu, nouă. Cum se întâmplă, introducerea se scrie ultima. Închei cartea cu aceeași emoție cu care am apăsat butonul „send“ când am încărcat PNR-ul în sistemul informatic al Comisiei Europene. Mulțumiri Editurii Humanitas pentru răbdare.

Partea întâi

VISUL ROMÂNESC ȘI EPOCA SA

1. Zarva

De unde a început modernizarea României și cum.
Proclamația în 22 de puncte și revoluționarii de la 1848

9 iunie 1848. Ziua cea mare. Popa Radu Șapcă, însoțit de alți doi preoți, oficiază slujba religioasă în fața unui grup mare de oameni. Apoi, Ion Heliade Rădulescu ia cuvântul și citește Proclamația de la Islaz în fața sătenilor și a militarilor, adunați în număr mare pe Câmpia Libertății, cunoscută în restul timpului ca islazul comunal. Deviza sub care au fost strânse punctele revendicative ale revoluționarilor era: „Respect la proprietate. Respect la persoane“, iar înflăcărarea și patosul s-au simțit de la un capăt la altul, căci fraze ca acestea nu erau puține:

Fraților români, timpul mântuirii noastre a venit; poporul român se deșteaptă la glasul trâmbiței îngerului mântuirii și își cunoaște dreptul său suveran.

Textul citit a fost rezultatul unei munci de echipă, între Bălcescu și Heliade Rădulescu. L-au scris în limba română, folosind alfabetul chirilic, și a devenit actul constitutiv al unei noi lumi, instituite și legitimate apoi prin Revoluție. Oamenii au așteptat să afle ce le propuneau acești tineri boieri revoluționari și, mai ales, voiau să știe cum o să le schimbe viețile această revoluție.

Acesta este momentul în care ia naștere primul proiect concret de țară, actul fondator al statului român. Liberal, modernizator, european.

Organizația secretă „Frăția“ plănuise această revoluție cu ceva timp în urmă, ca să fim și noi în rândul lumii – toată Europa trecea prin revoluții. Parisul căzuse în mâinile revoluționarilor, împăratul fugise din Viena, la Frankfurt primul parlament german dominat de liberali făcea o nouă Constituție, acceptată apoi de împărat cu inima îndoită. Țara Românească rămăsese de căruță. Frații Brătianu – cel mare, Dumitru, cel mai mic, Ion – și alți studenți români

fuseseră pe baricade la Paris, în februarie. Tineretul român – Ion C. Brătianu avea 27 de ani – primise cuvântul revoluționar al unui ditamai ajutorul de primar al Parisului, care salutase România jună: „Voi aveți a face lucruri mari, pentru că sunteți avangarda Europei înturnată către Răsărit“¹. În martie, revoluția eșuase deja în Moldova, dacă revoluție poate fi numită adunarea unor boieri la Iași care făcuseră o petiție cuminte.

Oricum, Vodă din Moldova i-a arestat pe timizii moldoveni, cei care au reușit să scape au fugit la Cernăuți, în Imperiul Habsburgic. De unde un os de boier, Mihail Kogălniceanu, educat la Berlin împreună cu feciorii domnului, a emis o proclamație cu adevărat liberală, cu adevărat modernizatoare, cu adevărat revoluționară. Dar era prea târziu pentru revoluția din Moldova. Se apropiau rușii, Vodă controla ferm situația.

În tot acest timp, în Valahia părea că nu se întâmplă mare lucru. Dar pe dedesubt era o fierbere. „Frăția“ a apăsât butoanele. Conspirația a devenit revoluție.

Islazul era atunci un mic port comercial la Dunăre, parte din Oltenia istorică. Azi este o comună din județul Teleorman, care își sărbătorește ziua localității pe 9 iunie. Trebuiau să se întâmple mai multe ridicări populare, dar prin celelalte părți, oamenii lui Vodă Bibescu le-au împiedicat. La Islaz, dorobanții care păzeau portul erau conduși de Nicolae Pleșa², simpatizant revoluționar. Țăranii se adunaseră în număr mare, s-au spus rugăciuni, li s-a promis că vor primi pământ și că nu vor mai fi bătuți. Chiar așa, că nu vor mai fi bătuți! Islazul a fost momentul când o mică conspirație a primit legitimitatea populară. De acolo au plecat spre București. Orașele se predau în drumul lor, unul după altul. Peste încă două zile, Proclamația a fost citită și la București, unde domnitorul Gheorghe Bibescu a semnat-o public și a acceptat formarea unui guvern provizoriu. Apoi a fugit din țară, știa că urmau să vină rușii, care îl ținuseră într-o lesă scurtă în toți anii domniei sale.

Prima măsură a fost să-l pună formal pe mitropolit șef al guvernului provizoriu. Dar adevărații organizatori și motoarele guvernului erau cei doi secretari: C.A Rosetti și Ion C. Brătianu, poreclit

1. A.D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, Librăria Stănculescu, București, 1920, p. 239.

2. Sau Pleșoianu mai apare ca variantă la Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.